

OKNO (221) *sb n*

Oba o jasne.

sg N okno (17). ◇ *G* okna (43). ◇ *D* oknu (1). ◇ *A* okno (22). ◇ *I* oknem (52); -em (4), -(e)m (48).
◇ *L* oknie (14). ◇ *V* okno (1). ◇ *pl N* okna (18). ◇ *G* okien (14). ◇ *A* okna (23). ◇ *I* okny (7), oknami
(2) *BielKron, Mącz.* ◇ *L* okni(e)ch (5) *FalZioł, RejWiz, BielKron, RejZwierc, WerGośc, oknach* (2)
Mącz, SkarŻyw. ◇ [du *N* (cum *nm*) oknie.]

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XIX w.

1. *Otwór w ścianie umożliwiający oświetlenie i wentylację pomieszczenia, często z osadzoną w ramie przezroczystą błoną lub szybą szklaną; fenestra Murm, Mymer¹, Miech, HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calep, Cn; transenna Mącz, Cn; specular Calep, Cn (212) : Ná wyfoką wieżę wftąpił/ A oknem fie ná doł fpuścił: Tákoż żywotá dokonał BierEz G, O2 [2 r.]; OpecŻyw 129v; ForCnR E2; Murm 136; Mymer¹ 30v; W pałacu oney panny Afenech były trzy okna/ na wchod flońca/ na połudnye y na północy HistJóz B3v; BartBydg 24; MiechGlab [89]; wylomyła okno do theyze komory, a pothem themze oknem wlyawfchy [= wlaższy] szykyera [..] wyeko v skrzynye wkthorey pyenyadze bely rozlupyła LibMal 1552/167, 1547/125, 129v, 1548/140v, 1550/153, 1551/158, 1554/192; náleżli tám pałac dziwnym obyczáiem fprawiony bárzo fliczny/ máiąc w sobie wrot álbo bron duánałcie/ á okien fiedmdziefiát HistAl Lv, Hv; BielKom G4; iż nie koždy to złódziey vkogo rzecz krádzioną naydą/ chocia by thák wielka byłá/ iż by oknem niemogła być wrzuconá. GroicPorz m4, m3v; Więc okná z Alábałtru Mármorowe ściany/ Wirzch złotem przefadzány pięknie málowány. Drzwi fztukwárkiem rozlicznym dziwnie nákrapiáne RejWiz 11v; Złodzyey fie pod dom kopa/ drugi oknem lezye/ Trzeci ftoiác zá węgłem iefli chrapifz ftrzeże. RejWiz 94, 12, 12v, 103v; Leop Ier 9/21; RejFig Aa6v [2 r.], Dd2; RejZwierz 15v; Vczynifz też okno w Arfze/ á vczynifz ie ná wzwylz ná łokciu BibRadz Gen 6/16, I 4 marg, Tob 3/12, 2.Cor 11/33; BielKron 66, 223v, 320v, 327v, 420v [2 r.]; Transenna etiam, Kratká álbo ogrodek z málych/ fzczebelków vczyniona którą przed okno wytáwiáya á przez nią z domu wygládayá. Mącz 462c; Fenestro, Okno czinię/ Yáfność á fwiátło prziwodzę. Mącz 120c, 32a, 56a, 120c, d, 134c (15); GórnDworz B2v, R8v, T4 [3 r.], Aa5; wyrzekfzy złódziey fiedm kroć ono słowo/ á iáfzy fie promieniá flonecznego rękámi j nogámi wpađł oknem do domu HistRzym 92v; BielSat [I4]; A w drugich kráioch thy márnotráthy á fwowolne pijánice z okien wywiefzáia/ áby fie im drudzy dziwowáli á imi fie karáli. RejZwierc 60v, 61v, 80v, 104, 107v, 236v, 237; BudBib Gen 6/16, 3.Reg 6/4, Ez 41/16 [2 r.], 26, I 467d marg; Táke Krol Floryáńská bramą w Krácow wiechał/ Zaden fwiátła wywiefzic z okien nie zániechał. StryjWjaz B4v, B4v; Gdy go piwniczny zaráz niepořluchał: wyrzucic onę troché z fklenicá oknem ná kámiene kazał SkarŻyw 252, 201, 454, 461 [2 r.]; KochFr 26; WerGośc 219 [2 r.], 220, 235; WisznTr 14; A drudzy ie [małzonki] iuż w klozách w więzieniu chowáia/ Ledwo kęs chlebá z wodá oknem ieść podáia. BielSjem 14; KochSob 66; Džíen znáczy piękna zorzá: flońce iuż wnet wznidzie/ Które tám do twych okien dofyc iáfnie przydzie. PudłFr 68; GórnRozm A3v; Woyfka włzedi około okien/ po Vlycach przededrzwiami/ pořklepiech/ po Piwnicach/ po Dachach PaprUp H2v, D3v; Calep 412b, 413a [2 r.], 997a; KochAp 12; SarnStat 497, 614; ZapMaz II G 97/89v; Chryferos fzedł ná gorę/ począł z okná wołác: Gore/*

prze Bog/ w mym domu *KlonWor* 42; Pyta Oycá: Iefli ma viąc zá kápice Mnichá/ y wyrzucić go oknem ná vlicę? *KlonWor* 71, 9, 43 [2 r.], 71; [okien w łatki w jednej ścienie 6 *LustrWpol* I 101].

okno czego (10): *Leop Prov* 7/6; *BibRadz Gen* 8/6, *Ez* 40/29, 33, 36; *Wnet ie* [mężów] ípuściłá powrozem czyrwonym z okná domu íwego ktore były w murze *BielKron* 46v; *BudBib Prov* 7/6; *CzechRozm* 252; a owo ná vlicy przed oknem komorki oney/ dwa chory ípiewájących ítánęły *SkarŻyw* 589, 193.

okno do czego (1): wíchamy wyeczor gdi bel napywye wylomyła okno do theyze komory *LibMal* 1552/167.

okno w czym (3): otworziwíży Noe okno w Korabiu ktore był vdziáłá/ wypuścił Kruká *Leop Gen* 8/6, *Dan* 6/10; Impluvium – Okno w dachu, Ktorim íwiatło w domu puńczczáz *Calep* 512b.

W połączeniach szeregowych (2): *KromRozm III* F6v; W komorách/ ná ścíanách/ ná oknách/ y ná czołá y fercá náłze z wielką chucią krzyż kładzmy. *SkarŻyw* 92.

W przeciwstawieniu: »okno ... drzwi« (2): A goípodarz onego domu [...] przyiął by go w dom íwoy/ Potym drzwi po nim zámknął/ á okno mu otworzył *GroicPorz* mm3v; Iedni mowiá/ iż Chríftus nie wízedł drzwiami/ ále oknem/ ábo iáką dziurą. *WujNT* 386.

W porównaniu (1): Záífte íeft to rzecz człowieká głupiego á íiebie máło znáiącego/ mieć ferce przeciwko drugim wyniosłe/ ktore iákoby okno otworziwíży/ poda íię im tákże wzaiem ku wzgárdzie y ku pośmiewítku *ModrzBaz* 58.

W charakterystycznych połączeniach: *okno izdebne, okrągłe, poboczne, zaprawione* (2), *zasklepione, zasuwalne, zrąbione*; *okno domu* (3), *komorki, mieszkania, ściany*; *okno z alabastru, z kratami (kratkami zaczynione)* (2); *przedech okna; do okna porwać się, pość, przylecieć; od okna odstąpić; w okna mowić; z okna rokować, wołać, wywieszać; okno wystawić; na okno wstąpić; przez okno [co] wyciągnąć; oknem (w)leżć* (3), *mowić, polecieć (przelatać)* (2), *spuścić (się) (spuszczony)* (5), *wejść, wemknąć się, wpaść, wychodzić, wyrzucić, zoczyć; pod oknem grać, (za)szczekać* (2).

Zwroty: »oknem nagłędać (a. pogłędać); do okna zagłędać; z okna záżrzcé« = *patrzeć z zewnątrz do środka; a fenestra respicere Vulg; prospicere e fenestra PolAnt* (2;1;1): IEden ízedł do íąłiádá/ kuchárká widziáłá/ Íż páná domá nie máłz/ pilnie nań wołáłá. A to był pan/ y on go troche z okná záżrzał *RejFig* Dd2; Szalony oknem będzie nagłędał w dom/ ále mąż náucony przed domem íthánie. *Leop Eccli* 21/26; *BibRadz Cant* 2/9; *RejZwierc* 64.

»okno oddzierać« (1): ZIemiánin ieden w Polńcze ózeniwiży íie/ w kilká niedziél záłtał á zóná leży w połogu/ y pocznie okná co były záłlonioné oddziéráć/ y fráfowác íie *KochAp* 12.

»okno otworzyć (a. otwierać, a. odewrzcé, a. okna pootwierać); okno (było) otworzone (a. otwarte)« = *aperire fenestram Vulg, PolAnt, Modrz* [szyk zmienny] (15;4): rano przeciw íłonecznemu wíchodu okna otwieray aby íłóncze do gmachu wchodziło *FalZioł* V 61v, V 1v, 61v [2 r.], 62; W wielki Piątek niemáią zdomow wychodzić/ ani okien mieć otwártych. *GroicPorz* h2, mm3v; otworziwíży okná wíwym gmáchu przeciwko Ieruzálem/ po trzykroć ná dzień klękał ná íwe koláná *Leop Dan* 6/10, *Gen* 8/6; *BibRadz Gen* 8/6; odewrzy okno ná wíchod íłóncá. *BielKron* 87; *HistRzym* 95v; *RejZwierc* 153v; *WujJud* 187; *CzechRozm* 252; *ModrzBaz* 58; iáko ludziom w íiemnym gmáchu zámkniony^m [...] potrzebá/ áby mieli otworzone okná *NiemObr* 68; gdy z iákiego domu/ Wízyfcy

goście wyiada [...] Po nich iakoby znowu/ wzyftko vprzataia/ Okna pootwierai/ w gmachach vmietai. *WisznTr* 14; *GoslCast* 54.

»patrzyć (a. patrzeć), widzieć, wyglądać, wyźrzeć, wyźrzenie z okna; oknem wyglądać, patrzeć, uźrzeć (a. wyźrzeć); patrzeć przez okno« = *przeważnie patrzeć ze środka na zewnątrz; prospicere per fenestram Vulg, PolAnt; de fenestra prospicere, per fenestram respicere Vulg* [szyk zmienny] (7:2:2:2:1;4:3:3;1): *ForCnR* B2; a ona panna byeżawzy do wietznika patrzała zokna na Iozefa *HistJóz* B3v; Mátka iego żałofnie oknem pátrząc płákála *LubPs* hhv; Bo z okna domu mego/ wyźrzałem przez kratę/ y widam máluczkie *Leop Prov* 7/6; Podobny iest namillfy moy Sárnie/ y młodemu Ielonkowi/ otoc on łtoi zá ściána nállá/ pátrzáiac przez okna/ przegládaiac przez kraty. *Leop Cant* 2/9, *Gen* 26/8, *Iudic* 5/28; *RejFig* Dd2; Krolowa z okna widziála á wołála zábiy zábiy łotrą *BielKron* 458v, 70, 82, 86, 458; *Mqcz* 407a; *GórnDworz* P7v; Gdy vźrzyłz oknem iż świta/ Niech cie cnotá cóš iest łpyta. Kiedy wyźrzyłz z okna tego/ Wznieš oczy do Pána łwego. *RejZwierc* 236v, 236v, 237 [2 r.]; *BudBib Prov* 7/6; *SkarŻyw* 118, 560; *WerGośc* 219; Iáko dobra małżonká z dálekicy drogi czekaiac mężá/ [...] oknem wygláda *SkarKaz* 8b.

»siedzieć w oknie« = *sedere super fenestram Vulg* (2): A siedzac [...] w oknie/ będąc zięt ciężkim łnem/ [...] łpadł ná doł z trzeciego pięttra *WujNT Act* 20/9; *KlonWor* 78.

»w oknie stać« (2): znowił fie z bába/ kthora [...] gárce łłżeckie przedawála/ [...] áby ie do iednego/ kij wziawzy potłukła w ten czás/ kiedyby/ on ná zamku w oknie łtoiác/ znak pewny vczyłł. *GórnDworz* T4, T5v.

»okna utkać, zabić« [szyk zmienny] (1:1): pogásili łwiece/ zágrzebli w kominie ogień/ okna vtkáli *GórnDworz* T2; A Drudzy czálem iuz fie im zda krotki dzień/ więcz opończami zábiwzy okna tho tak áž do drugiego dnia pijá. *RejZwierc* 61v.

»z okna, oknem się wychylić« [szyk zmienny] (1:1): *RejFig* Aa6v; Tak łobie dumał/ y tak oknem fie wychylił/ Tufzac že nie wyłoko: ále fie omylił. *KlonWor* 43.

»wypaść oknem« (1): Bowiem od wielkiego łtráchu/ Wypadł oknem nádól z gmáchu. *KochFrag* 19.

»oknem wyrzucić (a. wyrzucić), wycisnąć; rzucić z okna« [szyk zmienny] (4:1;3): Więc gošciá kucharz obaczył/ A zá ogon go pochwačil: Zátoczywzy oknem wycifnáł/ Až się ledwie pies podźwignáł. *BierEz* Iv; *OrzList* e2v; Páthrzayze pochwili gdy fie ono morze rozigra á záburzy/ álišci iednego flagá wbije pod ławę/ drugiego oknem wyrzuci *RejZwierc* 103v; nieprzeštániefzli łzczekác kšięže/ z okna cię tego zrzuciem. *SkarŻyw* 413, 570 [2 r.]; Począł oknem wyrzuciác łzmáty ná vlicę. *KlonWor* 43, 43.

»oknem wyskoczyć; z okna skoczyć« (1:1): ona boiác fie áby czyłtošci nie łtráciłá (Bo była w dziewictwie) z okna wyłokiego łkoczywzy vmárlá. *SkarŻyw* 47; *WerGośc* 219.

»wytknąć [= otworzyć] okno« (1): náleži Dánielá w záwárciu á on wytknáł okna/ obročil fie ku Ieruzálem/ czynił modlenie do Pána Bogá *BielKron* 111.

»zawrzeć okno« (1): zawrzy załię okna á kurz rzeczami wonnemi *FalZioł* V 62.

Wyrażenia: »błony w oknie; [okna z błonkami, przez błon]« (1): Drugie [jaskólki] fie przy błonach w okniech fidłá *FalZioł* IV 24c; [przeciwko izbie okna 2 przez błon zabite łaskami na spągach,

zasuwalne. *LustrPłoc* 195; U izby [...] okna proste zrąbione dwie z błonkami bokowymi. *LustrPłoc* 199].

»kościane okno« = *mitologiczna brama Hadesu z kości słoniowej, którą wychodzą na świat sny nie sprawdzające się* (cf *Vergilius, Aeneis* 6,896) (1): Zywem? czy mię fen obłudny fráuie? Który kościánym oknem wyláuie *KochTr* 15.

[»okno krzyżowe«: Piec biały, ławy około, okien 4 krzyżowych, u dwu kraty żelazne *LustrPom* 196; *LustrPłoc* 162, 165, 169, 194.]

[»okno papierowe«: U niej [izdebki] są drzwi na zawiasach z hakami, [...] okno papierowe proste *LustrPłoc* 163.]

»ś(ć)klane okno« = *fenestra vitrea Murm, Mymer*¹; *transenna Mącz* (3): Fenestra vitrea. eyn glas fenster Skłáne okno *Murm* 136; *Mymer*¹ 30v; *Mącz* 462c; [jest kownata wielka, drzwi u niej zamczyste na zawiasach, 2 oknie śćklane *LustrPom* 192, 191, 193, 195, 196, 205, 207, 211, 214; *LustrWpol* I 82].

[»okno wstawnicze« = *prawdopodobnie okno z okiennicami*: Sień, z tej sieni ku wieży izba, okna wstawnicze jedno pole drugiego 5. *LustrWpol* I 36, I 43.]

»okno zasłonięte« (1): *KochAp* 11 cf »okno oddzierać«.

Szereg: »drzwi (a. odrzwi), (i, ani) okna« = *fenestras et limina PolAnt* [szyk 4:1] (5): *FalZioł* V 1v, 62; przy wodzie kámienney álbo piałczyfstej/ drzwi y okná wdomu máią być s tey ftrony/ która dáleko od wody *SienLek* 2v; *BudBib Ez* 41/16; nie wychodziłbych z miefzkánia mego drzwiami ani oknem *SkarKazSej* 706a. [*Ponadto w przeciwstawieniu 2 r.*]

Przen (8) :

okno czyje [w tym: *pron poss* (2), *G pron* (1)] (3): Błogi mąż [...] który z rofropności fwey rozmawia o rzeczach świętych. [...] Kto będzie wyglądał oknem iey/ tenże będzie słuchał v drzwi iey. *BudBib Eccli* 14/23; *LatHar* 587; *SkarKazSej* 706a.

W przeciwstawieniu: »okno ... furtka« (1): Wnidźmyfz w imię Bożé pod ten Krzyż/ w tę wieżę/ nie przez okno/ ále przez fórtkę/ którą nam íam Pan Kryftus/ przez Krzeft święty otworzył *OrzQuin* M4v.

Zwroty: »otworzyć okno« (1): *Patefacere fenestram ad nequitiam*, Otworzić [!] okno ku niecnocie *Mącz* 283c.

»wniść (a. przyść), wdzierać się przez okno; wniść oknem« (2:1;1): A kędyż ci w tę Owczárníą wefzli/ przez dźwiérzéli/ czyli inędy kędy? (–) Pewnie nie oknem/ áni dziurą. *OrzQuin* Xv, M4v; wdziera fię śmierć przez okná moię. *LatHar* 587. *SkarKazSej* 706a.

»wyglądać oknem; z okien wyglądający« = *przeważnie patrzeć ze środka na zewnątrz; prospicere per fenestram PolAnt* (1;1): *BudBib Eccli* 14/23; Oto on ítoi zá ściáną náfzą (to íeít załłoną ciáłá náfzego) z okien wygládaíący/ á przez kratę pogládaíący. *LatHar* 200.

»okno zamknąć« (1): OKno/ którym widzi Bog/ níki świat z niebá/ Załłoną tákową zámknąćby cię trzebá *GrabowSet* C4.

a. *Otwór strzelniczy* (2) : ná końcách onego przykopu poczynili ízańce z ziemie z oknami/ zá ktore ítrzelbę wiefzłą záládzili *BielKron* 314v, 222v.

[Wyrażenie: »okno dla dział, dla strzelby, do strzelby, ku strzelbie«: w których murzech jest chodzenie dla strzelby wszerz łok. 2¼, okien wąskich do strzelby na tej stronie wzwodu 8 *LustrWpol* I 27, I 13, 28, 29; Stąd się poczyna wał, który idzie aż do bramy Piaskowskiej, w niem okna dla dział na niektórych miejscach obaliły się. *ŹródłaEkMalb* II 65.]

b. *Okno sklepu, przez które odbywała się sprzedaż (1)* : Item schilka vkradli trzewyky zokna schewczewy *LibMal* 1553/173; [Okien jest 14, na których przedawają rzeczy potrzebne ku żywności, od każdego okna płacą po gr 2 den. 12 *LustrWpol* II 244].

c. *Rama okienna lub obudowa otworu okiennego (1)* : [w pałacu] były drzwi bárzo iałne okná też s cżyłtego złotá ípráwione *HistAl* Lv.

[Wyrażenie: »okno kamienne, z kamienia«: wschód jest na ty gmachy [...], a w nim okno kamienne ciosane i błona szklana. *LustrWpol* I 82; W tej kancelaryjej okno z ciosanego kamienia, krzyżowe *LustrWpol* I 85, I 87.]

2. *Otwór, wylot; fenestra PolAnt, Vulg; cataracta PolAnt (7)* : Y byłem przez okno w kofzu z muru ípułzczon/ y takim wízedł z rąk iego. *WujNT* 2.*Cor* 11/33.

okno czego (1): Y zálłonił Heliałz twarz swoię płałzczem stoiąc w oknie iałkinie *BielKron* 85.

a. *Według Biblii otwór w sklepieniu niebieskim, którym wylewa się deszcz (5)* : By też Pan podziálał okná w niebie/ izaliby to być mogło *BibRadz* 4.*Reg* 7/2.

Frazy: »okna są otworzone« (2): Y ítanie się iż ktory będzie chciał wydz przed íthráchem wpádnie w doł/ [...] iż okná niebieskie są otworzone [quia cataractae de excelso aperientur]/ á grunty ziemie drżą. *BibRadz* *Is* 24/18, *Gen* 7/11.

»okna są zamknięte« (1): Y źrzodła przepáści/ y okná niebieskie zámknione są [se clauserunt et cataractae caeli] á zádzierżane są dzdze z niebá. *BibRadz* *Gen* 8/2.

Wyrażenie: okno niebieskie« = *cataracta caeli PolAnt* (3): W tenże dzień wízytki źrzodła przepáści wielkich porwáły się/ y okná niebieskie otworzone są. *BibRadz* *Gen* 7/11, *Gen* 8/2, *Is* 24/18.

Przen (1) :

Wyrażenie: »niebieskie okno« = *niebo* (1): Kaźń z niebieskiego okná żywność nam dziś płuie. *WisznTr* 22.

3. *Szyb kopalniany (1)* : (*nagł*) O Zupie, frébrá y ołowiu, w Olkufzu. (–) Téż y kruźce wízelákie y okná folné zoftáwác máią *SarnStat* 339.

4. *Być może nazwa miejscowa (1)* : O Maximilianie [...] mi to tylko narazono zetrzeba po zonę tam iachac, anie do Okna vstempowac *ActReg* 98.